

MAGYARORSZÁGI GYÖRGY MESTER ALAKJA A HAZAI MATEMATIKATÖRTÉNETBEN

Szabó Péter Gábor

s. munkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Számítástudomány Alapjai Tanszék

Az utóbbi évtizedek néhány magyar matematikatörténeti szakmunkájában *Magyarországi György mester* személyét egy másik középkori szerzővel, *Magyarországi György barát*tal azonosították. Magyarországi György mester kilétéről azonban semmi biztosat nem tudunk, így Magyarországi György barátal való egyezése sem lehet bizonyított. Ennek ellenére az elmúlt harminc évben több hazai kiadványban ezt a nem hiteles tényt publikálták.

Bevezetés

Az első ismert magyar szerzőtől származó matematikai munka az 1499-ben Hollandiában megjelent *Arithmetice summa tripartita Magistri georgij de hungaria* (Magyarországi György mester aritmetikájának három részből álló foglalata) című 20 oldalas latin nyelvű könyvecske. Egészen a 19. század végéig ismeretlen volt a hazai tudományos világ számára, így felfedezéséig az 1577-ben megjelent *Debreceni Aritmetika* volt a legkorábbi ismert, magyar szerzőtől származó matematikai tartalmú mű. Magyarországi György mester számtankönyvére Hellebrandt Árpád, az Akadémia egyik könyvtárosa talált rá a hamburgi könyvtárban, amint az Irodalomtörténeti Bizottság megbízásából a magyar íróktól külföldön megjelent, nem magyar nyelven kiadott művekről készített feljegyzéseket Németországban. Hellebrandt Árpád felfedezésével megkereste Szily Kálmánt, aki nyomban kikölcsönözte a könyvet, és elsőként mutatta be azt a hazai

nagyközönségnek az *Akadémiai Értesítő* 1893-as számában. Dolgozata később megjelent az *Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez* című kötetben. (Legutóbb *A magyar matematika története* című munkában.) Tanulmányában röviden ismertette György mester könyvének tartalmát, és a dolgozat végén a szerző kilétét is vizsgálta. A továbbiakban Baumgartner Alajos és Szily Kálmán dolgozatai alapján röviden összefoglalom, milyen következtetéseket lehetett levonni – pontosabban feltételezéseket tenni – a műből a szerző személyét illetően.

Ki lehetett Magyarországi György mester?

György mester munkája nem tartalmazta annak kiadási helyét, de a tárgyalt matematikai problémák szövegezésében felfigyelhetünk néhány olyan adatra, amelyek utalhatnak erre. Azokban a feladatokban, amelyekben például valaminek az árát kellett kiszámítani, vagy a nyereségnek egy-egy emberre jutó részét megállapítani, *németalföldi pénz*nek fordultak elő. A könyv bevezetésében a szerző leírta, hogy a munkát barátai kérésére készíti, így a használt pénzegységek alapján feltételezni lehet, hogy a barátai is németalföldiek voltak, és azt is, hogy maga György mester is Hollandiában tartózkodott, amikor könyvét írta. Ezt látszott alátámasztani a hamburgi könyvtárban a György mester könyvével azonosan kötött munkák tipográfiájának tanulmányozása is. Ezek közül kettőt Antwerpenben, egyet Deventerben, egyet pedig Utrechtben adtak ki. Az utrechti kiadás

kolofonjának betűtípusai nagyon hasonlósak György mester aritmetikájának betűtípusaihoz. Szily Kálmán ebben annak megerősítését látta, hogy György mester valószínűleg az utrechti püspökség valamely városában tartózkodott, amikor művét kiadták. További bizonyítékuul szolgál az, hogy a feladatokban felbukkanó pénzegységek az utrechti püspökség Ysselen túli részének, az ún. Overstichtnek a pénzei voltak. Az Overstichthez tartoztak Deventer, Kampen, Zwolle és Groningen városok, talán György mester is ezek egyikében élhetett.

Személyét tekintve minden bizonnyal pap volt, mivel művét papok figyelmébe is ajánlja, feladatot tárgyal arra vonatkozólag, hogy a kanonokok és káplánok miként osztozzanak az eklézsia jövedelmén, ill. abból is következtethetünk erre, hogy minden fejezetet Isten segítségül hívásával vezet be. Az előbbi vizsgálatok után Szily Kálmán felteszi az igazán izgalmas kérdést: „*De végre is, mit kereshetett Georgius de Hungaria 1499-ben az utrechti püspökség Ysselen túli részén?*”

Talán Groningen Szent Márton templomának iskolája vonzotta őt is, amely az időt olyan híres volt, hogy százával tódultak oda a tanulók Németországból, Olaszországból, Franciaországból és Spanyolországból. Érdemes itt megemlíteni *Maximilian Curtze* gondolatát, aki abból, hogy György mester bizonyos helyiértékek spanyol elnevezéseit használja, arra gondolt, hogy az akkor Párizsban tanító spanyol származású *Pedro Sanchez Ciruelo* számtani előadásait is hallgathatta.

Szily Kálmán később *Heller Ágost* is bevonta a kutatásokba, aki 1894. június 10-én készült el jelentésével, melyet Szily Kálmán az 1893. évi tanulmányával együtt a műnek az Akadémia megbízásából való kiadásához csatolt. *Heller Ágost* is úgy vélte, hogy György mester *Pedro Sanchez Ciruelo*-nál tanulhatott, és később szerinte Deventerben élt. Ő úgy gondolta, hogy a könyv a

Schoonhoven melletti Szent Mihály klastrom nyomdájában készülhetett. Sikerült azt is kiderítenie, hogy a könyvnek a Hamburgban őrzöttön kívül van egy másik példánya is, amelyet a Chasles könyvgyűjteménnyel árvereztek el, illetve hogy a munka nem valamely korábbi mű másolata. *Kont Ignác* később összehasonlította György mester művét *Pedro Sanchez*ével és a *Bradwardinus*-féle *Arithmetica speculativa*-val, és rámutatott azok különbségeire.

György mester műve az Akadémia kiadásában 1894-ben jelent meg. *Hárs János* lefordította magyar nyelvre, előszóval látta el, és 1936-ban jelentette meg Budapesten. Hollandiában 1965-ben újra kiadták a könyvet mint ösnyomtatványt, *A. J. E. M. Smeur* tartalmatlan előszavával.

Magyarországi György mester alakja a 20. század második felében

Ha a 20. század előtti magyar matematikáról szeretnénk valamit megtudni, az első lépés, hogy elöveggyük *Szenássy Barnának* e témában írt páratlan monográfiáját. *Szenássy* könyvében György mester életrajzi adatainál feltűnnek az 1422?–1502? dátumok, és az elhalálozás helyeként Róma van megjelölve. *Szenássy Barna* írta a György mesterről szóló szócikket a *Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig* számára, így ezeket az adatokat találjuk ott is. Véleménye szerint a számtankönyv szerzőjéről semmi biztosat nem tudunk.

Sain Márton 1974-ben megjelent könyvében (167–168. o.) már arról is ír, hogy György mestert fiatal korában elhurcolták a törökök, és 30 évi török rabság után tért haza, később Utrechtben élt domonkos rendi szerzetes lett. Az (1422?–1502, Róma) adatok nála is szerepelnek. A *Sain Márton* könyvéhez megadott bibliográfia alapján úgy gondolom, hogy ezeket az adatokat a *Magyar Életrajzi Lexikon* 1967-es kiadása alapján közölte, hiszen abban is pontosan ezek szerepelnek.

Filep László *A tudományok királynője* című könyvében szintén megadta az előbbi dátumokat, szól a 30 éves török raboskodásról, sőt arról is, hogy György mester valószínűleg a pozsonyi egyetem diákja volt.

1997-ben, „György mester” születésének 575. évfordulójára rövid megemlékezés jelent meg az *Élet és Tudomány* című hetilapban. A születési dátumot 1422-re teszi a cikk, sőt a születés helyének a Hunyad megyei *Romoszd*-van megjelölve. Ott is azt olvashatjuk, hogy György mester Rómában halt meg 1502-ben.

A *Magyar Nagylexikon* 1999-ben megjelent 8. kötetébe Magyarországi György mester mint emlékiró és matematikus került be, a fenti adatokkal együtt.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy majdnem minden szerző kiemeli, hogy csak feltételezésekről van szó. Magyarországi György mester személyében azonban az előbbi példák alapján egyértelműen Magyarországi György barát alakja körvonalazódik, akinek György mesterrel való azonossága nem bizonyított, sőt különbözőségük tűnik valószínűnek.

Magyarországi György barát

Az előbbi adatok, vagyis a születési és halálzási dátumok, a születési és halálzási helyek, valamint a török raboskodás kétségkívül Magyarországi György barátira utalnak. A harmincéves raboskodásban az időtartam valószínűleg elírás lehetett, a tényleges húsz év helyett.

György barátot 1438-ban (15–16 éves korában) török rabságba hurcolták Szászsebesről, ahová szülőföldjét elhagyva tanulni ment. Ennek alapján születése 1422–23-ra tehető. 1502. július 3-án halt meg Rómában mint szent ember hírében álló dominikánus szerzetes, és a nép részvéte mellett *Fra Angelico* festő sírja közelében temették el. Húsz évig volt török rabságban, és erről egy akkor Európá-szerte kiadott könyvet írt *Tractatus*

de moribus, condicionibus et nequicia turcorum (Értekezés a törökök szokásairól, állapotáról és gonoszságáról) címmel, amely több nyelven, legalább 25 ízben jelent meg a 16. század végéig. Érdekes, hogy mivel hol *De moribus turcorum*, hol *De ritibus turcorum* címmel adták ki, volt időszak, amikor úgy gondolták, hogy két különböző könyvről és szerzőről van szó. E munkát *Fügedi Erik* fordította magyarra, és látta el jegyzetekkel és utószóval.

Sokáig a könyv szerzőjének neve ismeretlen volt, így csak *captivus quidam Septemcastrensís*nek (valamilyen erdélyi rabnak) vagy a *Sebesi Névtelennek* nevezték. *Fiorio Banfi* olasz tudós találta meg a nevét 1939-ben egy 1526-ban megjelent domonkosrendi iratok tartalmazó katalógusban, amely a szerzőt fr. *Georgius de Hungaria*-nak, Magyarországi György barátnak nevezi. Később *J. A. B. Palmer* a British Museum-ban őrzött példányban találta az egykorú bejegyzést: *A könyvet György domonkos barát adta ki, aki Rómában halt meg, és csodáiról híres a Santa Maria sopra Minerva templomában*. A bejegyzés alapján a rendi krónikákból már meg lehetett állapítani, hogy György barát 1502. július 3-án hunyt el, nyolcvanéves korában. Palmer György baráttal kapcsolatos eredményeit egy kiválóan dokumentált dolgozatban tette közzé. Ebben található hivatkozást a könyv egy olyan kiadására is, amelyben György barát születési helyének az erdélyi *Ramocz* (Rumocz, Rumes) van megjelölve.

A két azonos nevű szerzőre már Szily Kálmán is felhívta a figyelmet: „...további kutatások fogják eldönteni azt a kérdést is, vajon az a Magyar György dominikánus szerzetes – kiről Toldy Ferenc a *M. Nemzeti Irodalom Történetében* azt írja, hogy 'De ritibus Turcarum' című kéziratát Rómában in Collegio S. Mariae ad Minervam őrzik – nem egy személy-e a mi György mesterünkkel.”

Scribere primo pro
 quibuslibet pabul
 nis determinatis p
 res determinatas h
 mo 7 adde dices si
 mul 7 erit 4 : 50
 diuisor nunc deide
 multiplicat vnus
 500
 500
 casus pte determinati per multiplicatores 7 diuide
 p diuisor 7 paretur p vnusquisq;

¶ Octaua regula de lepore fugite
 Fugit qda de parisi⁹ dñs romā et ābulat qñdie no
 uē Nabia xlviii aut pteqñ rñ post quiq; dies i qñbus
 pābulauerat fugiē qñdie qñdie Nabia. Et ābu
 lat pteqñ qñdie 4 Nabia In qñ ergo dieb; pteqñ
 pteqñ pābulare fugiētem Si vis scire scribe nūm
 Nabiorū que fugiē perābulat qñdie et simuliter q
 plenior pābulat qñdie 9 4 5 diuidēd;
 Deinde cōsidera quātū 5 4 5 erit dñs
 erit dñs pteqñ fugi
 fici. Et p illa p qñ erit dñs Diuide dñs in dñs
 ā hor f numer; que pābulauerat fugiē pūl; per
 teqñ inaperri uocare.

¶ Nonā regula de solutione incerta
 Sunt duo hoīs ementes mille aureas pro vigin
 toto mēris 7 diuidio h; vnus illor; vult habere
 sexcentas aureas. Sed vtro qñdē dñs dñs m
 soluet igitur p m; pro sexcentis aureis Et quātū hō?
 pro quadringentis Si vis scire dupla viginato m

¶ Incipit probemum in tracta
 tum de moribus cōdiōibus
 et nequicia Turcorum.

Manifestissima p
 secucionū gene
 ra. non tam hu
 mana quā diabo
 lica. tribulacōes
 et angustias et
 terrores nouissi
 morū temporū.
 que humano ge
 nex futura p dīc
 ta sunt. et adhuc
 cottidie annuci

antur in serie tam noui quam veteris testam
 enti in horrendis traconum et bestiarum
 figuris. et stupendis coelorum et elementor
 rum motibus. et coelestium spirituum tam
 in solitis actib; et gestibus. hactenus in codi
 cibus legebamus. Nunc aut non multis ex
 emplarib; opus est. cū manifestis experien
 cys luce clarius docemur ea in foribus nos
 tris adesse. et certuicib; nostris incellanter
 et indubitanter incūbere. Vel forte non vide
 mus illā cruēntissimā beluā mimicum crucis
 crūti. draconē crudelissimum. scētā dico et

1. abra • Egy-egy oldal György barát és György mester könyvéből.

Magister contra frater

A kérdés ezek után nyilván az, hogy ugyanaz
 a személy írta-e a számtankönyvet, mint a
 törökök szokásairól írott munkát? A válasz
 senki sem tudja biztosan.

Amíg más történelmi forrás nem kerül
 elő a számtankönyv szerzőjéről, addig csak
 nyelvészeti vizsgálatokat lehet végezni.
 Ezek egyike lehet az, amire már Hárs János
 is felhívta a figyelmet: György mester aritme
 tikájának latin szövegében több helyen ma
 gyaros a szórend (Gazda István is említi ezt
 könyvének 39–40. oldalán.) Ez megerősíte
 ni látszik azt, hogy szerzője valóban magyar
 származású volt. Itt rögtön megjegyzem,
 hogy György barát könyvében azt írja, hogy
 húsz év alatt elfelejtette anyanyelvét, és tö
 kéletesen elsajátította a török nyelvet. Érde
 kes lenne megvizsgálni, hogy hasonló latin

mondatszerkesztést találunk-e a két mun
 kában.

Palmer dolgozatában egyértelműen kijel
 lenti, hogy a „Tractatus” szerzőjének semmi
 köze sincs a számtankönyv szerzőjéhez. A
 dominikánusok feljegyzéseiben több Geor
 gius de Hungaria nevű személyt lehet találni,
 de szerinte György mester, György barát
 ellentétben nem volt dominikánus. A Hollan
 diában élő György mester és az aritmetika
 megjelenése után három évvel Rómában
 meghalt barát (akit a nép szent életéről
 ismert) nehezen egyeztethető össze.

Magyarországi György mester személyé
 ről semmi biztosat nem tudunk, csak a fenn
 maradt számtankönyve alapján próbált Szily
 Kálmán és Heller Ágost következtetni a sze
 mélyére. Vele kapcsolatosan nem árt elég
 szer hangsúlyozni, hogy az eddigi ismerete
 ink alapján csak feltételezésekről lehet szó.

IRODALOM

Baumgartner Alajos (1912–1913). *Magister Georgius de Hungaria arithmetikája*, Középkorai Matematikai Lapok (1912–1913).

Filep László (1997). *A tudományok királynője*, Typotex, Budapest

Gazda István (1997). *Magyar Tudománytörténet*, Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba

Georgius de Hungaria (1965). *Arithmeticae summa tripartita, 1499*. Facsimile of the first arithmetic printed in The Netherlands with an introduction by A. J. E. M. Smeur, Dutch Classic on History of Sciences, 14, Nieuwkoop, B. de Graaf

Hárs János (1936). *Hogyan számolt Magyarországi György Mester 1499-ben?*, Budapest.

Kimondhatatlan nyomorúság (1976). *Két emlékirat a 15–16. századi oszmán fogságról* (Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Fügedi Erik), Európa Könyvkiadó, Budapest

Magyar Életrajzi Lexikon, 1. kötet (1967). Akadémiai Kiadó, Budapest

A magyar matematika történetéből (2000). (Összeállította Gazda István), Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba

Magyar Nagylexikon, 8. kötet, (1999). Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest

Magyarországi György (1997). *Élet és Tudomány (Kronika)*, LII. évf., 15. sz.

Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig (1997). Better–MTESZ–OMIKK

J. A. B. Palmer (1951). *Fr. Georgius de Hungaria O. P., and the Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum*. In: Bulletin of the John Rylands Library (44–68), Manchester

Sain Márton (1974). *Matematikatörténeti ABC*, Tankönyvkiadó, Budapest

Szénássy Barna (1970). *A magyarországi matematika története*, Akadémiai Kiadó, Budapest

Szily Kálmán (1893). *Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez* (161–175. o.), Budapest

Szily Kálmán (1893). *Magyarországi György mester arithmetikája 1499-ből*, Akadémiai Ért., 47. f., 621–25.

